

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh325>

PYTHAGORAS'IN OKULU VE EĞİTİM ANLAYIŞI

Sena COŞĞUN*

Özet

Antik Yunan'ın en meşhur filozoflarından Pythagoras hakkındaki bilgilerimiz oldukça karmaşıktır. Bunun sebebi Pythagoras'ın deyim yerinde ise bir peygamber gibi karşılanması ve okulunu tarikata benzer şekilde örgütlemesidir. Bu tarikatın en ciddi kuralı gizlilik yemini, ki, Pythagoras hakkındaki bilgilerimizi kısıtlı hale getiren bu kuraldır. Bunun dışında, metinler mitsel ifadelerden arındırıldıkça daha az sayıda gerçek elimizde kalır. Tüm bunlara rağmen Pythagoras ve okulu hakkında belli başlı bilgilere sahibiz. Bu makalede başta Laertios, Iamblikhos ve Porphyry olmak üzere Pythagoras hakkında bize bilgi verebilecek eserler incelenmiş, Pythagoras'ın Kroton'daki okulu ve eğitim düşüncesi üzerine bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kroton, Ipse Dixit, Quadrivium, Müzik Eğitimi, Antik Yunan'da Eğitim, Antik Kroton'da Eğitim*

Pythagoras's School and Educational Understanding

Abstract

The information about the most famous philosopher Pythagoras of Ancient Greece is very complex. Because, so to say, Pythagoras was welcomed like a prophet and has organized his school like a religious order. The most serious rule of this religious order is the vow secrecy, and this is the rule which limits the information about Pythagoras. Except this, fewer truths remain when the texts are purified from the mythic expressions. Despite of all these, we have some certain information about Pythagoras and his school. In this article, writings of Pythagoras like Laertios, Iamblikhos and Porphyry have been analyzed and an evaluation has been made about his school and education approach.

---

* Arş. Gör., Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Keywords: *Crotone, Ipse Dixit, Quadrivium, Music Education, Education in Ancient Greece, Education in Ancient Crotone*

...Peki, devletlere bir hayrı dokunmadı da, şuna buna dokundu mu acaba? Birisini adam etmiş mi ömründe? Ondan aldığı dersler için seven olmuş mu kendisini? Homeros'ça, bir yaşama yolu göstermiş mi kendinden sonrakilere? Pythagoras, örneğin, bunun için baş tacı olmuş, hala Pythagoras'ça denen bir yaşama yolunu tutan ve başkalarından ayrılan insanlar var...
Platon, *Politeia.*, X., 600b

Pre-Sokratik olarak adlandırdığımız dönem içerisinde, hakkında en çok söz söyleyebileceğimiz filozof Pythagoras'tır. Buna rağmen Pythagoras'ın tarihi aynı dönem içerisindeki tüm filozoflardan çok daha karmaşık ve karanlıktır. Bu durumun sebebi, Pythagoras'ın okulunun bir tarikat olarak örgütlenmesi ve mistik unsurlar taşımasıdır. Bunun tarihçi için sakıncası öncelikle söz konusu tarikatın Orpheus, Demeter ve Dionysos kültlerinden aldığı gizlilik kurallarıdır. Oldukça sıkı olan bu kurallara göre, Aristeksenos'un da belirttiği üzere her şey herkese anlatılmazdı.¹ Gizli bilgileri ifşa edenler cezalandırılırdı. Nitekim Iamblikhos'un aktardığına göre Hippasus, geometri ile ilgili bir bilgiyi ifşa ettiği ve bunu Pythagoras yerine kendine mal ettiği için denizde boğdurulmuştur.² Iamblikhos'un³ ve Diogenes Laertios'un⁴ bildirdiğine göre Pythagoras, gizlilik kuralına uyup uyamayacaklarını anlamak için, öğrencisi olmak isteyenlere beş senelik çömezlik dönemlerinde sessizlik yemini ettirirdi. Bu süre içinde dersleri dinlerler ve ancak bu çömezlik dönemini başarı ile atlatırlarsa Pythagoras'ı görmeye ve bizzat onun verdiği derslere katılmaya hak kazanırlardı.

Söz konusu sessizliğin (*ἀπορρητα* [aporrhēta: söylenmeyen, yasaklı şeyler]) dinsel gerekçeleri dışında politik gerekçeleri olması da muhtemeldi. Çünkü Pythagoras, bilgeliği ile gittiği her yerde insanları, özellikle gençleri kendisine hayran bırakmış, kitleleri peşinden sürüklemişti. Demokrasi hareketlerinin de onun fikirleri ile filizlendiği görülmektedir. Isocrates onun için

---

¹ W. K. C. Guthrie, *Yunan Felsefesi Tarihi I Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar*, (E. Alça, Çev.), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 162

² Iamblikhos, *Life of Pythagoras or Pythagoric Life*, (T. Thomas, Trans.), Inner Traditions Publishing, Rochester, 1986, 18

³ Iamblikhos, .a.g.e. 17

⁴ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, (C. Şentuna, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, VIII, 10

Pythagoras'ın Okulu ve Eğitim Anlayışı

şunları söyler: "Onun ünü diğerlerinin ününü o kadar geçti ki, tüm gençler onun öğrencisi olmayı arzuladı; yaşlı insanlar ise, çocuklarının kendi işlerine bakmasından çok, onunla birlikte olmasından zevk duydular. Kimse onun yargılarına güvensizlik duymadı; şimdi bile, onun öğrencisi olmak isteyenler, sustukları için, daha büyük ün yapmak uğruna konuşanlardan daha çok ün sahibi oluyorlar."⁵ Pythagoras'ın toplum içindeki bu etkisi kuşkusuz politik çevrelerin tepkisini çekmişti. Nitekim Pythagoras ve öğrencilerinin yükselişi yirmi yıl kadar kesintisiz sürdü. Öğrencileri Kroton ve çevresinde yüksek mevkilere geldi. Bu dönemin sonunda Kylon adında bir Krotonlu halkı başkaldırmaya teşvik etti. Kylon'un komplosu sonucunda önde gelen Pythagorasçıların bazıları yakalanarak öldürüldü ve bu durum başka kentlerdeki Pythagoras karşıtı sesleri yükseltti. Bu süreçte Pythagoras'ın başına neler geldiği hakkındaki bilgilerimiz çelişkili olsa da en akla yatanı Metapontion'a gidip orada öldüğüdür.⁶ Söylendiğine göre Kroton'dan kaçan Pythagoras, Metapontion'a geldiğinde burada bir okul kurmuş ve ölümünden sonra okulu da evi de Hera Tapınağı'nın bünyesine katılmıştı. Cicero M.Ö. birinci yüzyılda Metapontion'u ziyaret ettiğinde, insanlar hala Pythagoras'ın evini gösterebiliyorlardı.⁷

Pythagorasçıların sessizlik kuralının sebebi ne olursa olsun bu kural, tarihci açıısından oldukça karmaşık bir yapı oluşturur. Buna bir de Pythagoras'ın ünlü *ipse dixit* ifadesi eklenince, hangi düşüncenin Pythagoras'a, hangisinin öğrencileri ya da takipçilerine ait olduğu anlaşılması bir hal alır. *Ipse dixit* Yunanca *αὐτὸς ἔφα* ifadesinin Cicero tarafından Latinceleştirilmiş biçimidir.⁸ İfade *bizzat o söyledi, kendisi söyledi* ya da *üstat öyle söyledi* şeklinde çevrilebilir. Cicero şöyle der: "... Ben şahsen Pythagorasçıların benimsediğini duyduğum şu yöntemi hiç onaylamıyorum. Söylenenlere bakılırsa Pythagorasçılar bir tartışma sırasında herhangi bir görüşü benimsediklerinde, onlara neden o görüşü benimsedikleri sorulunca, hep "üstat böyle söyledi", diye cevap verirlermiş; "üstat" dedikleri de Pythagoras'tan başkası değildi."⁹ Bu tip

⁵ Isocrates, Evagoras, Helen, Busiris, Plataicus, Concerning the Team of Horses, Trapeziticus, Against Callimachus, Esgineticus, Against Lochites, Against Euthynus, (L.R. V. Hook, Trans.), Harvard University Press, Cambridge, 1945, Busiris, 28-29

⁶ W. K. C. Guthrie, a.g.e., s. 189-190

⁷ K. Ferguson, *Kadim Pythagoras Kardeşliği*, (S. Arslanlioğlu, Çev.), Ayna Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 94

⁸ Ç. Dürüşken, *Ipse Dixit*, *Sosyoloji Dergisi*, 22 (3), 2011, s. 2

⁹ Cicero, *Tanrıların Doğası*, (Ç. Menzilioğlu, Çev.) Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2012, I, 10.

dinsel topluluklarda tüm öğretileri kurucuya mal etmek deyim yerindeyse adetti ve özellikle söz konusu dönem için şaşılacak bir yanı yoktu. Nitekim geometri ile ilgili bir öğretiyi ifşa ettiği ve kendine mal ettiği için Hippiasus'un başına gelenleri yukarıda anlatmıştık. Hippiasus'un öldürülmesi farklı kaynaklarda farklı versiyonlara sahipse de belirtmek gerekir ki önemli olan bu anekdotların doğruluğundan çok, varlığıdır. Çünkü Pythagorasçılık için sessizlik yemininin ve *ipse dixit* ifadesinin son derece ciddi kurallar olduğunu gösterir.

Porphyry'nin metninde şöyle bir pasaj geçer; " *Onların arasındaengin bilgili bir adam vardı. Aklın en büyük servetini edinmişti, her türlü akıl işinin eşsiz ustası. Tüm aklıyla büyüdüğü zaman, on ya da yirmi kuşak sonrasında herkesi ve her şeyi kolayca gördü.*"¹⁰ Pythagoras gerçekten tüm dönemler boyunca en bilgili, en akıllı olarak anılmıştır. Tanrılarla karşılaştırılmıştır. Iamblikhos'un söylediğine göre Samoslu şairler doğumuyla ilgili şarkılar söyler ve onun Tanrısallığını vurgularlardı. Metninde bu şarkılardan birini de verir: " *Samos ırkının en güzeli Pythais, Tanrı Apollon'la sarmaş dolaş ol da, doğur Zeus'un dostu Pythagoras'ı.*"¹¹ Diogenes Laertios'un bildirdiği üzere Hermippos, *Pythagoras Üzerine* adlı eserinin ikinci kitabında şöyle söylüyormuş: " *Anlatıldığına göre, çok ağırbaşlı ve saygın bir insanmış ve öğrencileri onun Hyperborelilerin yanından gelmiş Apollon olduğunu düşünürlermiş.*"¹² Kimsenin bilgisini beğenmeyen Herakleitos bile " *Çok şey öğrenmek anlayışlı olmayı öğretmez. Öğretseydi Hesiodos ile Pythagoras'a ve de Ksenophanes ile Hekataios'a öğretirdi*"¹³ derken onun çok şey bildiğini kabul eder. Ayrıca Herakleitos, Diogenes Laertios'un aktardığına göre Pythagoras için " *insanlar arasında en çok araştırma yapan kişi*" demiştir.¹⁴ Burada kullanılan *ιστορεύω* (historein) kelimesi araştırma yapma, bilgi toplama anlamlarında kullanılır ve olumsuzlanmaz. Ancak fragmanın doğruluğu tartışmalıdır. Pythagoras'ın bu bilgiçliği ve aşağıda değineceğimiz üzere, kendinde Tanrısalsal bir yan bulması elbette ki sıradan halk için pek fazla karşılaşılmayan bir durumdur. Kimsenin bilmediğini bilen, Tanrılar dahil her şeyi sorgulayan bu adam olsa olsa efsanevi bir kişilik olurdu. Pythagoras'ın Kroton'daki okulunda bir tıp bölümü olduğunu, Alkmon gibi ünlü doktorlar

¹⁰ Porphyry, Iamblichus, Plotinus, Laertius, D., *The Life Of Pythagoras*, (F. H. Ludlow, Trans.), Nabu Press, Carolina, 2012, Porphyry, 30.

¹¹ Iamblikhos, a.g.e., 2

¹² D. Laertios, a.g.e., VIII, 11

¹³ Herakleitos, *Fragmanlar*, (C. Çakmak, Çev.), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2009, 40

¹⁴ D. Laertios, a.g.e., VIII, 6

çıkardığını biliyoruz. Müzik ile ilgili muazzam buluşlar yapan Pythagoras'ın burada hastalıkları iyileştirecek şarkılar yazdığı söylenmektedir.¹⁵ Bu rivayet mümkün gözükmemektedir. Çünkü Pythagoras, sesin titreşimler yaydığını söylemiştir. Hatta ona göre gezegenler bile devinirken titreşimler yayarlardı. Bunlar da evrenin canlı kalmasını sağlardı. Söz konusu tıp okulu ve Pythagoras'ın insanları şarkılarla iyileştirdiği söylencesi onu daha da efsaneleştirmiş olacaktır. Bu tarz efsanelere hemen hemen tüm metinlerde rastlanır. Herodotos¹⁶ Trakyalı Zalmoksis'in nasıl Pythagoras'ın kölesi ve öğrencisi haline geldiğini anlatırken ikisinin tanışmalarından söz eder. Herodotos öykünün doğruluğundan kuşku duyar. Çünkü Zalkomis bir Trakya Tanrısıdır. Aristoteles'in de Pythagoras hakkında şu sözleri söylediği rivayet edilir: "*akıl yürüten bir tür hayvan vardır ki, Tanrı'dır o; bir başkası da insandır, Pythagoras ise üçüncü türe örnektir.*"¹⁷ Bir söylentiye göre bir gün soyunup çıplak kaldığında kalçasının altından olduğu görülmüş, Nessos ırmağını geçerken, ırmağın onu selamladığını anlatan bir çok kişi varmış.¹⁸ Porphyry¹⁹ ve Iamblikhos'un²⁰ söylediğine göre vahşi hayvanları eğitir, sakinleştirmiş. Bu sayede bir ayıyı insanlara zarar vermemeye ikna etmiş, bir boğaya ise bakla yedirmiş. Bu gibi rivayetlerin çokluğundan anlaşılacağı üzere, Pythagoras'ın bu şekilde efsaneleştirilmesi en sağlam kaynakların bile güvenilirliğinin yitirilmesine sebep olmaktadır.

Pythagoras'ın eğitim anlayışına geçmeden önce, kendisinin nasıl bir eğitimden geçtiği hakkında bilgi vermek gerekir. Pythagoras M.Ö. 590-70 yılları arasında²¹ Samos'ta²² doğmuştur. Babası bir mücevher ustasıdır ve Yunan eğitim anlayışı ve geleneklerine göre Pythagoras'ın da babasının mesleğini öğrenerek büyümüş olması gerekir. Iamblikhos'un söylediği üzere Thales ve Anaximenes'ten dersler almıştır.²³ Porphyry, Pythagoras'ın Delos, Sparta, ve Girit'e gittiğini, Samos'a döndüğünde insanların genelini ilgilendiren konuların

---

¹⁵ Porphyry, a.g.e., 30

¹⁶ Herodotos, *Tarih*, (M. Ökmen, Çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, IV, 95

¹⁷ D. Bayladı, *Bir Gizem Peygamberi*, Say Yayınları, İstanbul, 2008, s. 13

¹⁸ D. Laertios, VIII, 11.

¹⁹ Porphyry, a.g.e., 23-4

²⁰ Iamblikhos, a.g.e., 13

²¹ A. Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi I Sokrates'ten Önce Yunan Felsefesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 140

²² Helen ağzında Samos, Türklerde Sisam, Kelimenin Luwiceden gelme aslı Sama.(bkz: Umar, B., Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkılâp Yayınları, Ankara, 1993, s. 699)

²³ Iamblikhos, a.g.e., 2

konusulması için buluşulan "yarım daire" adıyla bilinen okulunu kurduğunu söyler.²⁴ Isocrates'in bildirdiği üzere ayrıca Mısır'a gitmiştir.²⁵ Aynı bilgiyi Porphyry de verir. Onun ayrıca Arapları, Aramileri ve İbranileri ziyaret ettiğini söyler.²⁶ Diogenes Laertios da onun Mısır'a gittiğini metnine ekler.²⁷ Pythagoras'ın Mısır'a ve diğer doğu ülkelerine gidip gitmediği tartışmalı bir konudur. Ancak kuşkusuz Seltman'ın söylediği gibi Leonardo da Vinci düzeyinde bir deha²⁸ olmasına rağmen, özellikle matematikte kendisine mal edilen bazı ifade ve teoremlerin doğu kökenli olması, bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bu teoremlerden en ünlüsü hepimizin yakından tanıdığı Pythagoras teoremidir. Teorem, Hammurabi döneminden kalma tabletlerde bulunmuştur ve metinler kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde nettir. Hatta okullarda bulunan metinlerden teoremin derslerde öğretildiği anlaşılmaktadır. Metinlerden birinde bir tahıl yığını ölçülmektedir ve bu tahıl yığını o kadar devasa büyüklüktedir ki gerçek bir ölçümü değil de teoremi öğretmek için yapılan bir egzersizi ifade ettiği belli olmaktadır.²⁹ Bu ve benzer örnekler, Pythagoras'ın doğuya seyahat ettiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bunların dışında Strabon da doğuya gittiğini doğrular; Pythagoras'ın Babil ve Mısır'da merakını gidermek için araştırma gezileri yaptığını söyler.³⁰ Iamblikhos da onun Babil'de Magoslardan (Magi)³¹ eğitim aldığını belirtir.³² Ayrıca Pythagoras'ın öğretilerinde doğu etkisi oldukça göze çarpar. Pythagoras diğer pre-Sokratik filozoflardan oldukça farklı bir çizgide yürür ve onunla beraber bilgi, Thales, Anaximenes ve Anaximandros'ta olduğu gibi evrenin ana maddesinin bilgisi, evrenin neden ve nasıl meydana geldiği hakkında bir açıklama olmaktan çıkıp bir yaşama biçimi veya hayat yolu olmuştur.³³ Pythagoras'ın bu çizgiye ulaşmasını sağlayan doğu-batı sentezidir.

Iamblikhos, Pythagoras'ın araştırma gezilerinden ülkesi Samos'a döndüğünde, insanların onu tanıdığını ve çok daha güzel ve aydınlanmış olarak

---

²⁴ Porphyry, a.g.e., 9

²⁵ Isocrates, a.g.e. 27-30

²⁶ Porphyry, a.g.e., 11

²⁷ D. Laertios, a.g.e., VIII. 3

²⁸ W. K. C. Guthrie, a.g.e., s. 187

²⁹ K. Ferguson, a.g.e., s. 99

³⁰ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, (A. Pekman, Çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2005, XIV, 638

³¹ Ç. Dürüşken, a.g.e., s. 7

³² Iamblikhos, a.g.e., 4

³³ A. Arslan, a.g.e., s. 139

görüldüğünü kaydeder.³⁴ Bu ve benzeri, bilgiyi ve bilgili insanı yüceltme Yunan kaynaklarında sıkça görülür. Pythagoras, Yunan insanının bilgiye verdiği değerin seçkin örneklerinden biridir. Nitekim bu bilgi dolu zihnin kendilerine ders vermesini de istemişlerdir. Iamblikhos'un eserinde, onun eğitim tarzı ile ilgili bir hikaye geçer. Genç bir delikanlı gymnasiumda Pythagoras'ın dikkatini çekmiş, Pythagoras da oldukça fakir olan bu gençle bir anlaşma yapmış; eğer kendisi ile çalışırsa geçimini sağlayacağını, öğrendiği her şey için ona para vereceğini söylemiş ve aritmetik ile geometri öğretmeye başlamış. Zaman geçtikçe öğrenci zevkle derslere gelmeye başlamış. Sonunda Pythagoras ona verecek parası olmadığını bildirdiğinde para istemediğini söylemiş. Hatta her ders için kendisi hocasına para ödemeye başlamış.³⁵ Iamblikhos, bu pasajdaki gibi ortaya olgu ve reçeteler saçmayıp, kendisini dinleyenlerin her türlü konudaki hakikati öğrenebileceği yöntemler sunarak eğitimi sevdiği ve deyim yerindeyse bir tutkuya dönüştürdüğü için Pythagoras'ın öğretim yöntemini her fırsatta över.

Pythagoras'ın Samos'da *Yarım Daire* adı ile bilinen okulunu kurduğundan söz etmiştik. Ancak Pythagoras burada çok uzun süre barınamaz. Iamblikhos, onun on sekiz yaşına geldiğinde tiran Polykrates'ten kaçarak Güney İtalya'daki Akhaia kolonisi Kroton'a yerleştiğini bildirir de³⁶ Samos'ta daha uzun süre kaldığını biliyoruz. Pythagoras'ın tirandan kaçıp Kroton'a yerleştiği doğrudur. Kaçmasının sebebi tiranlıkla yönetilen bir kentin filozofların yaşayışına uygun olmadığını düşünmesidir.³⁷ Nitekim Kroton'a gelen Pythagoras burada halka açık konuşmalar yapmıştır. Bugün siyasetçilerin yaptığı reklam kampanyalarına benzetebileceğimiz bu konuşmalarla herkesin dikkatini çekebilecek hilelere başvurmuştur.³⁸ Sözleri ile yaşlıların takdirini kazanmış ve onların teklifi üzerine genç erkeklere, okul çağındaki çocuklara ve hatta kadınlara teşvik edici, bilgilendirici seminerler vermiştir.³⁹ Böylece bin yıldan uzun yaşayacak olan okulunu kurmuş olur.

Yunan dünyasında okul kavramı ile ilk kez Herodotos'ta karşılaşırız. Herodotos, Lade Deniz Savaşı'nın (M.Ö. 494) hemen öncesinde "*Bir okul içerisinde ders görmekte olan çocukların başına yıkılmıştı; yüz yirmi çocuktan*

---

³⁴ Iamblikhos, a.g.e., 2

³⁵ Iamblikhos, a.g.e., 5

³⁶ Iamblikhos, a.g.e., 2

³⁷ Porphyry, a.g.e., 16

³⁸ A. Hermann, *To Think Like God*, Parmenides Publishing, Las Vegas, 2004, s. 42

³⁹ Porphyry, a.g.e., 18

*yalnız biri kurtulmuştu*⁴⁰ diye anlatır. Ancak biz okulların daha önceki dönemlerde de var olduğunu düşünmekteyiz. Burada okul ifadesi, elbette bugünün okul anlayışı ile karşılaştırıldığında tam olarak örtüşmez. Meşhur İonia filozofları dönemindeki uyum ve süreklilik göz önüne alındığında, Miletos gibi bir kentte bir okul ya da lonca olmaması ya da A. Rey'in ısrarla vurguladığı üzere en azından bir felsefe-bilim loncası olmaması gerçekten şaşırtıcı olur.⁴¹ Bu sebeple, bu konuda bilgili ve deneyimli bir Yunanlı olan Pythagoras'ın Kroton'a gittiğinde bir okul kurmuş olması yeni ya da şaşırtıcı bir şey değildir.

Yukarıda görüldüğü üzere Pythagoras hakkındaki kaynaklarımızın başında Iamblikhos ve Porphyry gelir. Bu iki yazarın yaşadığı dönem Yeni Platoncu okula denk gelir ve bu dönem Pythagorasçılığın canlanma dönemidir. Kaynaklarda mitsel/efsanevi ifadeler oldukça sık yer aldığı gibi, çelişkili bilgiler de vardır. Bu sebeple bunlar tartışmalı kaynaklardır. Biz burada diğer kaynaklarla karşılaştırma yaparak ve felsefe tarihçilerinin "güvenilir" olarak nitelendirdiği bilgiler doğrultusunda çalışmamızı hazırladık. Diogenes Laertios'un söylediğine göre Philolaos'a kadar (5. yüzyıl sonu) Pythagoras'ın görüşleri bilinmiyordu.⁴² Bu ifade doğrudur. Nitekim Pythagorasçılık oldukça kanlı bitmiş ve bir süre yer altına inmek zorunda kalmıştır. Böyle bir ortamda Pythagorasçılık hakkında yazmak neredeyse olanaksızdır.

Pythagoras ile ilgili bir başka önemli kaynağımız, onun hakkında ilk ayrıntılı bilgileri veren Aristoteles'tir. Onu oldukça az sayılır anekdotla Platon izler. Demokritos da Pythagoras üzerine bir kitap yazmıştır.⁴³ Ancak bu kitaptan kalanlar son derece yetersiz bilgiler sağlar. Eskiçağ tarihçileri için en değerli kaynakların başında gelen Diogenes Laertios'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* bize temel bilgileri sağlar. Pythagoras'a "*yalancıların piri*" diyen Herakleitos⁴⁴, ona bilge (sophisēs/σοφιστής) diyen Herodotos⁴⁵ kısa bilgiler verseler de kısıtlı kaynaklarımızdan birkaçıdır. Pythagoras'dan bahseden diğer yazarlarımız ise; Isocrates, Cicero, Aristoksenos, Dikaiarkhos, Timaios gibi geç

---

⁴⁰ Herodotos, a.g.e., VI, 27

⁴¹ Herodotos'un bahsettiği olaydan çok önce düzenli okulların varlığı hususundaki tartışmalar için bkz: Burnet, *Early Greek Philosophy*; Robin, *Greek Thought*; Copleston, *A History of Philosophy: Volume I*.

⁴² D. Laertios, VIII, 15

⁴³ D. Laertios, IX, 38

⁴⁴ Herakleitos, a.g.e., 81

⁴⁵ Herodotos, a.g.e., IV, 95

dönem yazarlarıdır. Ancak bu metinlerin tarihten çok ahlaksal amaçlara hizmet ettiği için kurmaca öğeler içerdiği gerçeğinin altı çizilmelidir.

Pythagoras'a gelince, Diogenes Laertios "*bazıları Pythagoras'ın bir tane dahi yazılı eser bırakmadığını söylerler ama bu doğru değildir. Doğa düşünürü Herakleitos neredeyse avaz avaz bağırarak şöyle diyor: 'Mnesarkhos oğlu Pythagoras araştırma çalışmalarında bütün insanları aşmıştır ve bu yazılarından seçme yaparak, büyük bilgi ve kurnazlığa dayalı kendi bilgeliğini oluşturmuştur.'* Böyle söylüyor, çünkü Pythagoras Doğa adlı eserine şu sözlerle başlıyor: '*Soluduğum hava adına, içtiğim su adına, bu eserimle ilgili herhangi bir yergiye katlanmayacağım.'* Pythagoras üç eser yazmıştır: *Eğitim Üzerine, Doğa Üzerine, Devlet Üzerine.*"⁴⁶ Empedokles de "*Aralarında biri vardı ki, olağanüstü bilgiye, muazzam bir düşünce zenginliğine sahipti, çok çeşitli; üstelik akıllıca eserler vermişti*" der.⁴⁷ Buna rağmen felsefe tarihçileri onun Sokrates gibi hiç bir eser kaleme almadığını düşünmektedir. Ancak Pythagoras, bu eserleri yazmamış olsa da, eğitim üzerine adlı bir kitabının olduğunun söylenmesi, onun bir eğitimci olarak tanınıyor olmasını bize gösterdiği için önemlidir.

Bir filozof olduğu kadar öğretmen de olan, felsefe (φιλοσοφία/philosophia) sözcüğünü ilk olarak "*bilgelik sevgisi*" (philia tes sophias) anlamında kullanan⁴⁸ Pythagoras'a göre "*bütün doğa akrabadır*". O halde insan ruhu canlı ve Tanrısal evrenle sıkı sıkıya ilişki içerisindedir. Evren, bir ve ebedidir ve kesinlikle Tanrısaldır. Doğanın hakikati ile Tanrısal hakikat tek ve aynıdır.⁴⁹ İnsan ölümlü ama ruh ölümsüzdür ve her insanın ruhunun doğasında Tanrısal bir parça vardır. Bu durum insana bir amaç vermiştir: ruhu yetiştirmek. Bilgi ve bilgelik peşinde koşan kişi Tanrı'ya benzer olan yanını geliştirmelidir. Pythagoras'ın eğitimindeki temel amaç budur. Bilgi edinme, salt öğrenim ya da araştırma olmaktan çok dinsel bir erginlenme sürecinin parçasıdır.⁵⁰ Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, Anaximenes de Tanrı'nın tözü ile insanın ruhunu oluşturan havanın tözünün aynı olduğunu düşünmüştür. Bu açıdan bakılınca Pythagoras'ın Anaximenes'ten ders aldığı iddiaları⁵¹ doğru olabilir.

⁴⁶ D. Laertios, a.g.e., VIII, 6

⁴⁷ Empedocles, Fragments, (W. E. Leonard, Trans.), The Open Court Publishing Company, London, 1908, 129

⁴⁸ D. Laertios, I, 12; Iamb. 12.

⁴⁹ K. Ferguson, a.g.e., s. 121

⁵⁰ W. K. C. Guthrie, a.g.e., s. 224

⁵¹ Iamblikhos, a.g.e., 2

Eğitimdeki bu ereğe Platon'da da rastlarız. *Devlet*'in II ve III. kitaplarında muhafızların eğitiminden bahsederken, ruhun seyrettiği şeye ister istemez benzeyeceği, onun karakterine bürüneceği ilkesi açıkça Pythagoras'ın eğitim anlayışında yer alan bir ilkedir. Muhafızların eğitimi, üst düzeylere eriştikçe daha da Pythagorasçı bir hal alır. Çünkü artık amaç filozofun yetişip Tanrısallığa benzer hale gelmesidir.

Pythagoras'ın tarikatı bedenın arındırılması gerektiği fikri ile hareket etmiştir. Ruh göçüne inanan tarikat, bu arınmada müzik ve beden eğitimini kullanmıştır.⁵² Et yememe gibi diyetlerin dışında, bedenın sağlığına son derece önem vermiş, müzik ile ruhu sakinleştirmişlerdir. Eğitimde spor ve müziğin başat unsurlar olması, Yunan eğitim sisteminin belkemiğidir ve Platon'un eğitim anlayışında da göze çarpacaktır.

Platon ve Pythagoras'ın eğitimde bir ortak amaçları daha vardır. Her ikisi de devlet yönetimi ile ilgilenmiş ve siyasi-felsefi fikirlerini hayata geçirmenin, uygun bir eğitim-öğretim faaliyeti ile mümkün olacağını düşünmüştür. Pythagoras bu konuda oldukça hassas davranmış ve öğrenci seçiminde titizlik göstermiştir. Yukarıda söz ettiğimiz gibi Pythagoras, öğrencisi olmak isteyenleri beş yıllık bir çıraklık dönemine almıştır. Bu süreçte öğrenciler, Pythagoras'tan değil, onun öğrencisi olan başka eğitimcilerden ders almış olmalıdırlar. Beş senelik bu çıraklık derslerini layıkıyla verirlerse, ancak o zaman Pythagoras'ı görmeye hak kazanmışlardır.⁵³ Pythagoras'a göre bir insanı eğitimcinin en iyi yolu öncelikle onu iyi yönetilen bir kentin yurttaşı yapmaktır.⁵⁴ Iamblikhos ise onun, iyi öğretmenler, ebeveynler ve iyi bir devlet tarafından eğitilmenin önemine değindiğini söyler.⁵⁵ Onun sürekli eğitim ile ilgili devlete düşen görevin önemine vurgu yapması, öğrencilerinin Kroton ve çevresinde yüksek idari mevkilere gelmeleri, öğrencilerini politik bir bakış açısıyla yetiştirmiş olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Pythagoras, Thales'in yanındayken eğitim sistemine temel oluşturacak bir şey öğrenmişti: zamanı iyi kullanmak.⁵⁶ Bu sebeple herkese her şeyin öğretilmesine gerek olmadığını düşünürdü. Öncelikle okula başvuranları yıllarca denetler, izlerdi. Nasıl davrandıklarına, akrabaları ile ilişkilerine, onlara

---

⁵² E. Zeller, *Grek Felsefesi Tarihi*, (A. Aydoğan, Çev.), Say Yayınları, İstanbul, s. 63

⁵³ D. Laertios, a.g.e., VIII, 10

⁵⁴ D. Laertios, a.g.e., VIII 16

⁵⁵ Iamblikhos, a.g.e., 19

⁵⁶ Iamblikhos, a.g.e., 3

harçayacağı zamanı boşa çıkarıp çıkarmayacaklarına bakardı.⁵⁷ Iamblikhos'un söylediğine göre Pythagoras, bilgeliğinin en yüce sırlarını, bunları anlayabilecek olanlara aktarmak amacı ile öğrencilerini doğalarında olan yeteneklerine göre sınıflara ayırmıştı. Bu sınıfların yaşayış şekilleri bile birbirinden çok farklıydı. Pythagoras, bazılarına bütün mallarını ortaklaşa kullanmalarını buyurmuştu, ama özel eşyalarını muhafaza eden bir dış grup da vardı. Bunun dışında iki farklı grup daha vardı: *acusmatici* (ἀκουσματικοί) ve *mathematici* (μαθηματικοί).⁵⁸ *Acusmatici* mekanik olarak öğrenmeye odaklanmış olanlardı. Tam açıklanmamış özet halindeki davranış kurallarından başka bir şeyden haberdar olmazlardı.⁵⁹ Diğer grup olan *mathematici* ise onun bilgisinin en derin ve en incelikli kısımlarını özümsemiş olanlardı.⁶⁰ Yani daha felsefi işlerle uğraşırlardı.

Elimizdeki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla sonraki yıllarda Sokrates'te karşılaşacağımız gibi, dersler sorular üzerinden yürütülürdü. Iamblikhos'un bildirdiği üzere derslerde şu sorular sorulurdu: *"Kutlular adası nedir? Ay ve güneş. Delphi oraklı nedir? Tetractys. Harmoni nedir? Sirenlerin gerçek doğası. En bilge olan şey nedir? Sayı. İnsan için en bilgece olan nedir? Tıp bilimi. En güzel olan şey nedir? Harmoni. En güçlü olan şey nedir? Zihinsel kararlılık. En üstün şey nedir? Mutluluk. İddia edilen en doğru şey nedir? İnsanların hepsi ahlaksızdır."*⁶¹ Tahmin edilebileceği üzere bu sorular ve cevapları sadece semboliktir. Bu subjektif sorularla öğrencinin her şeyin doğasındaki ayırım üzerine düşünmesi sağlanmaktadır. Bu sebeple de bazı sorular Pythagoras tarafından cevaplandırılmaz, öğrencinin kendi mantığınca bir cevap bulması beklenirdi. Adeta bilmece gibi olan sorular, bir nevi zihin egzersiziydi. Bunların yanında öğretilen belli başlı düsturlar da vardı. Diogenes Laertios bu düsturlardan birkaçını açıklamaları ile birlikte verir: *"Ateşi bıçakla karıştırma; terazinin üstüne basma; tahıl kilesinin üstüne oturma; yüreğini kemirme, yükü kaldıranaya yardım et, indirene değil; yayguların her zaman derli toplu olsun; Tanrıların resmini yüzüğünde dolaştırma, küle kazanın izini bırakma; sandalyede meşaleyle temizlik yapma; güneşe karşı işeme; yolun dışında yürüme; sağ elini kolayca uzatma; kendinle aynı çatı altında kırlangıç barındırma; kanca turnaklı kuş besleme; turnak ve saç kesiklerinin üstüne işeme*

⁵⁷ Iamblikhos, a.g.e., 17

⁵⁸ Iamblikhos, a.g.e., 18

⁵⁹ Porphyry, a.g.e., 37

⁶⁰ Porphyry, a.g.e., 37

⁶¹ Iamblikhos, a.g.e., 18

ve basma; sivri bıçağı kendinden uzak tut; yurdundan ayrılırken dönüp sınıra bakma. Bu düsturların anlamı ise şöyledir: "Ateşi bıçakla karıştırma" demek, "güçlülerin öfkesini ve yüksek gururunu kıskırtma" demektir. "Terazinin üstüne basma", "adaleti ve eşitliği çiğneme" demektir." "Tahıl kilesinin üstüne oturma", "gelecek için de aynı şekilde kaygılan" demektir; çünkü kile insanın günlük azığıdır. "Yüreğini kemirme", "ruhunu sıkıntı ve üzüntülerle tüketme" demektir. "Yurdundan ayrılırken geri dönme" derken, yaşamdan ayrılanlara yaşama tutkuyla yapışmamalarını ve yaşam hazlarına kapılmamayı salık veriyordu.⁶² Bu düsturların bir kısmını ve daha fazlasını Hierocles de verir⁶³ ancak doğrulukları tartışmalıdır.

Pythagorasçılarının dersleri elbette bunlarla sınırlı değildi. Pythagoras gelmiş geçmiş en büyük matematik dahilerinden biriydi. Galileo gibi o da, evrenin ana unsurunun rakamlardan oluştuğuna inanırdı ki arkhe (ἀρχή) olarak sayıyı seçmesinin ana sebebi buydu. Pythagoras'ın öğrencileri yoğun bir matematik eğitime tabi tutulurlardı. Onların matematik algısı aritmetik, geometri, astronomi ve müziği de içerirdi.⁶⁴ Müziğin onlar için ayrı bir önemi vardı. Aristoksenes'in verdiği bilgiye göre, Pythagorasçılar nasıl bedeninin sağlığını korumak veya ona sağlığını yeniden kazandırmak için tıbbı kullanıyorlarsa, aynı şekilde ruhu arıtmak için de müziği kullanırlardı.⁶⁵ Bunların yanı sıra tıp bilgileri edinirlerdi. Bölgeye Pythagoras gelmeden önce burada bir hekim okulu olduğu bilinir. Hatta okulun tarihi altıncı yüzyıla dek uzanır. Pythagoras'ın kente gelmesinden sonra iki okulun ilişkiye ya da etkileşime girmemeleri olanaksızdır.⁶⁶ Pythagoras'a da bir hekim gözü ile bakıldığından ve hastalıkları iyileştirecek şarkılar bestelediğine inanıldığından bahsetmiştik.

Pythagoras'tan ders almaya hak kazanmış olanlar ondan, henüz o mertebeye gelememiş olanlar ise onun belirlediği hocalardan ders alırlardı. Iamblikhos'un verdiği bilgilere bakılırsa dersler yukarıda örneklerini verdiğimiz tarzda sorular ve cevaplar üzerinden yürütülürdü ve daha çok etik konuları kapsardı. Ne yazık ki ders müfredatları hakkında elimizde ayrıntılı bilgi yoktur.

---

⁶² D. Laertios, a.g.e., VIII, 17-18

⁶³ Hierocles, *Commentaries of Hierocles on the Golden Verses of Pythagoras*, (A. Dacier&N. Rowe, Trans.), The Theosophical Publishing Company, London, 1971

⁶⁴ E. Friedell, *Antik Yunan Kültür Tarihi*, (N. Aça, Çev.), Dost Yayınevi, Ankara, 2994, s. 125

⁶⁵ A. Arslan, a.g.e., s. 148

⁶⁶ W. K. C. Guthrie, a.g.e., s. 353

Derslerden sonra öğrencilerin çoğu, dikkatlerini beden sağlıklarına verirlerdi. Vücutlarını yağlar ve bahçelerde yürüyüşlere çıkarlardı. Akşam yemekleri ekme ve bal ya da petekten oluşurdu. Gün boyunca şarap içmezlerdi. Bahçelerde sabahları yalnız başlarına dolaşmalarına rağmen akşamları ikişerli, üçerli gruplar halinde dolaşırlar ve birbirleri ile derste öğrendikleri ile ilgili konuşurlardı. Yürüyüşlerden sonra beraber duş alıp, birbirlerini yıkarlar, sonra da tekrar yemek yenilebilecek bir yerde toplanırlardı. Burada da şarap, mısır, ekme ve her çeşit meyve, haşlanmış ya da çiğ otlar yerlerdi.⁶⁷ Pythagoras, ruh göçüne inandığı için et yenmezdi. Sadece ara sıra balık yenmesine izin verirdi ama siyah kuyruklu balıkların yenmesini yasaklamıştı.⁶⁸

Diogenes Laertios'un aktardığına göre, öğrenciler derslerden çıkıp evlerine giderken sürekli "*nerede yanlış yaptım? Ne yaptım? Hangi ödevimi yerine getirmedim? diye kendilerine sorarlarmış.*"⁶⁹ Bu da derslerdeki sorular gibi, öğrenciye sorgulatarak kendi kendine öğretme fikrini gösteren bir diğer anekdotdur.

Pythagoras'ın eğitim sisteminde göze çarpan bir özellik de okuluna kadınları da kabul etmesiydi. Bilindiği gibi Yunan geleneklerine göre Sparta dışında hiç bir poliste kadınlara eğitim verilmezdi. Kadınların aldığı eğitim sadece ev işlerini yürütecek kadardı. Ancak görüldüğü üzere Pythagoras bu geleneği ihlal etmiştir. Pythagoras'ın derslerine gelen kadınlar arasında bazen Pythagoras'ın kızı, bazen ise karısı olarak takdim edilen Theano'nun adı özellikle zikredilir.⁷⁰ Ancak Theano'nun Kroton'lu bir aristokratın kızı olduğu ve önce Pythagoras'ın gözde öğrencilerinden biri, sonra da karısı olduğu⁷¹ yaygın görüştür. Iamblikhos, kitabının son bölümünde on yedi kadın Pythagoras'ının isimlerini verir ve bunların meşhur olanlar olduğunu söyler.⁷² Tahmin edilebileceği üzere sayıları çok daha fazla olmalıdır.

Pythagoras'ın kadınlar için getirdiği bu devrim niteliğindeki yenilik çok uzun sürmemiştir. Okulu, Kylon'un komplosu ile sert bir şekilde kapatıldıktan sonra uzun süre yer altına inmek zorunda kalmıştır. Onu ilk canlandıran Platon

---

⁶⁷ Iamblikhos, a.g.e., 21

⁶⁸ Hierocles, a.g.e., 18

⁶⁹ D. Laertios, a.g.e., VIII. 21-22

⁷⁰ A. Arslan, a.g.e., s. 141

⁷¹ J. E. Salisbury, Encyclopedia of Woman in the Ancient World, Abc-Clio, Santa Barbara, 2011, s. 347

⁷² Iamblikhos, a.g.e., 36

olmuştur. Gerçekten Platon bazı pasajlarında katıksız bir Pythagorasçılıkla konuşur. Pythagoras'ın eğitim konularının dört ana teması olan aritmetik, müzik, astronomi ve geometri, Platon'un filozof-kral yetiştirme idealinde önemli unsurlar olarak gözümüze çarpar.⁷³ Isocrates açık bir şekilde geometri ve astronominin ders müfredatlarına yakın dönemlerde girdiğini söylese de⁷⁴ Pythagorasçı Archytas'ın bu dört bilim dalından bahsettiğini biliyoruz.⁷⁵ Platon, Akademi'yi kurmadan önce Archytas ile dost olmuştu.⁷⁶ Muhtemelen ondan Pythagorasçı müfredatı öğrenmişti ve Akademi'sinde bunu hissettirdi. Bu dört eğitim alanı Orta Çağ'a dek geldi ve *quadrivium* adını aldı. Bunlara gramer, retorik ve diyalektikten oluşan *trivium* da eklendi ve Avrupa eğitim sisteminin belkemiği olan *septem artes liberales* (yedi özgür sanat) ortaya çıktı.

Pythagorasçı görüş İskenderiye okullarında yankılandıktan sonra Roma'da da etkisini devam ettirdi. Çağlar boyunca bilginlere, müzisyenlere, eğitimcilere yol gösterici ve ilham kaynağı oldu. Galile, Descartes, Kopernikus, Kepler gibi Yeni Çağ'ın ünlü doğa bilimcileri ve filozofları Pythagorasçıların aritmoji alanına giren fantezilerini aşan, çok bilinçli kuramlar tarafından yönetilmekteydiler.⁷⁷ Ruh göçü öğretisi Nietzsche'de yankılandı. Pythagoras, Rönesans filozoflarından, eğitim hakkında da ciddi fikirleri olan Nicholas Cusanus'a "*Basit bir keşiş olsam ve insanları yönetmek zorunda kalmazsam, kendi huzurumu azizlerde ve onların mucizelerinde değil, filozoflarda ve Pythagoras'ta arardım*" derirtecek kadar iddialıydı.⁷⁸ 20. yüzyılın ortasında Bertrand Russell onun için "*gelmiş geçmiş en önemli insan*"⁷⁹ derken mübalağa etmiyordu.

---

⁷³ Platon, *Devlet*, (S. Eyüboğlu&M.A. Cimcoz, Çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, VIII

⁷⁴ Isocrates, *On the Peace, Areopagiticus, Against the Sophist, Antidosis, Panathenaicus*, (G. Norlin, Trans.), W. H. Publishing, London, 1986, Panat., 26

⁷⁵ C. A. Huffmann, *Archytas of Tarentum, Pythagorean, Philosopher and Mathematican King*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, Frag. 1

⁷⁶ C. A. Huffman, a.g.e., s. 32

⁷⁷ A. Arslan, a.g.e., s. 160

⁷⁸ G. Santillana, *Seçme Metinlerde Rönesans Filozofları*, (İ. Yıldız&A. Gelmez, Çev.) Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s. 161

⁷⁹ B. Russell, *The History of Western Philosophy*, Simon and Schuster, New York, 1945, s. 26

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2009). *İlkçağ Felsefe Tarihi I Sokrates'ten Önce Yunan Felsefesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Arslan, A. (2009). *İlkçağ Felsefe Tarihi II Sofistlerden Platon'a*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Barnes, J. (2004). *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, (H. Portakal, Çev.), İstanbul: Cem Yayınevi
- Bayladı, D. (2008). *Pythagoras Bir Gizem Peygamberi*, İstanbul: Say Yayınları
- Burkert, W. (1972). *Lore and Science in Ancient Pythagoreanism*, (L. Edwin, Jr. Minor, Trans.) Cambridge: Harvard University Press
- Burnet, J. (2003). *Early Greek Philosophy*, Montana: Kessinger Publishing
- Capelle, W. (2006). *Sokrates'ten Önce Felsefe*, (O. Özügül, Çev.), İstanbul: Pencere Yayınları
- Cicero (2012). *Tanrıların Doğası*, (Ç. Menzilioğlu), İstanbul: Kabalıcı Yayınları
- Compleston (2009). *Felsefe Tarihi Ön-Sokratikler ve Sokrates*, (A. Yardımlı, Çev.), İstanbul: İdea Yayınları
- Dürüşken, Ç., (2011). İpse Dixit, *Sosyoloji Dergisi*, 22 (3), 1-18
- Empedocles (1908). *Fragments* (W. E. Leonard, Trans), London: The Open Court Publishing Company
- Ferguson, K., (2012). *Kadim Pythagoras Kardeşliği*, (S. Arslanlıoğlu, Çev.), İstanbul: Ayna Yayınevi
- Friedell, E. (1994). *Antik Yunan Kültür Tarihi*, (N. Aça, Çev.), Ankara: Dost Yayınevi
- Guthrie, W. K. C. (2011). *Yunan Felsefesi Tarihi I Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar*, (E. Akça, Çev.), İstanbul: Kabalıcı Yayınları
- Herakleitos (2009). *Fragmanlar*, (C. Çakmak, Çev.), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi
- Hermann, A. (2004). *To Think Like God*, Las Vegas: Parmenides Publishing
- Herodotos. (2009). *Tarih*, (M. Ökmen, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları

Hierocles (1971). *Commentaries of Hierocles on the Golden Verses of Pythagoras*, (A. Dacier, N. Rowe, Trans.), London: The Theosophical Publishing Company

Huffmann, C. A. (2005). *Archytas of Tarentum Pythagorean, Philosopher and Mathematician King*, Cambridge: Cambridge University Press

Iamblichus (1986). *Life of Pythagoras or Pythagoric Life*, (T. Thomas, Trans.), Rochester: Inner Traditions Publishing

Isocrates (1945). *Evagoras, Helen, Busiris, Plataicus, Concerning the Team of Horses, Trapeziticus, Against Callimachus, Aegineticus, Against Lochites, Against Euthynus*, (L. R. V. Hook, Trans.), Cambridge: Harvard University Press

Isocrates (1968). *On the Peace, Areopagiticus, Against the Sophists, Antidosis, Panathenaicus*, London: W. H. Publishing

Laertios, D. (2010). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, (C. Şentuna), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Livingstone, N. (2001). *A Commentary On Isocrates Busiris*, Netherlands: Brill Publishing

Platon (2011). *Devlet*, (S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları

Porphyry, Iamblichus, Plotinus, Laertios, D., (2012). *The Life of Pythagoras*, (F. H. Ludlow). Carolina: Nabu Press

Robin, L. (1998). *Greek Thought and the Origins of the Scientific Spirit*, New York: Routledge

Russell, B. (1945) *The History of Western Philosophy*, New York: Simon and Schuster

Salisbury, J. E. (2001). *Encyclopedia of Women in The Ancient World*, Santa Barbara: Abc-Clio

Santillana, G. (2012) *Seçme Metinlerde Rönesans Filozofları*, (I. Yıldız ve A. Gelmez, Çev.), Ankara: Dipnot Yayınları

Strabon (2005). *Antik Anadolu Coğrafyası*, (A. Pekman, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul: İnkılâp Yayınları

Zeller, E. (2008). *Grek Felsefesi Tarihi* (A. Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları